

Prof. PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc.

Demokracie a česko-slovenská otázka v 21. století

„Jsme jen úsek fronty světové demokracie, s ní vítězíme a padáme.“ *P. Drtina*

Novodobé osudy Čechů a Slováků jsou velmi těsně spjaté s osudy opravdové masarykovské demokracie. Málokdo to vyjádřil tak lapidárně jako P. Drtina v československém exilu po 2. světové válce. Jeho teze platí nadále. Boj o vzájemnost dvou nejbližších evropských národů i o opravdovou demokracii trvá. Začnu proto bilancí a výhledy soudobé demokracie.

1. Demokracie pro 21. století

„Nejstrašnější je, když stát nebo církev zakládá svou moc na nevědomosti člověka.“ *J. A. Komenský*

„Demokracie není dnes možná bez vědy, demokracie je organizací pokroku ve všech oborech lidské činnosti.“ *T. G. Masaryk, Nová Evropa, 1917*

„Žádná demokracie nemůže přežít, jestliže neuděláme zneužívání televize rázný konec.“ *Karl Raimund Popper*

„Poddanost lidí, kteří se dají manipulovat, je smrtelný hřích.“ *Konrád Lorenz*

„Demokracii nahrazuje mediokracie.“ *Tomáš Halík*

Svět se zřejmě mění rychleji, než naše vědomí. Nikdy v minulosti nebyla moc tak mocná, globálně integrovaná i bezohledná. Nikdy v minulosti nebyla široká fronta opravdových demokratů ke kontrole této moci tak potřebná, obtížná i rozháraná a bezradná. Autor

Omezím se na pět tezí o stavu a perspektivách naší i světové demokracie, ověřených na pěti mezinárodních mezioborových konferencích, rozvíjejících odkaz T. G. Masaryka pro 21. století. [1]

1. Naše draze ověřená zkušenost „Moc kazí lidi – absolutní moc kazí absolutně“ (L. Mňačko), ohrožuje dnes již celý svět.

Nedávno na to upozornil i známý Robert Redford. Polistopadové naděje na moudřejší „vládu lidu, lidem, pro lid“ se bohužel v soudobém světě, ani u nás náležitě nenaplnují. Naši „neodpovědní odpovědní“ nedokázali Masarykovo Československo ani udržet, natož demokratizovat. Není divu, že bezkonkurenčně nejsilnější stranou u nás jsou zklamaní i bezradní nevoliči.

Přední myslitelé (například K. Popper, R. Dahrendorf aj.) varují před hrozící absolutizací moci; obávají se, že nejvážnějším problémem 21. století je nedostatečná demokratická kontrola téměř anonymní, zato nepředstavitelně podmanivé i ničivé globální moci. *Hrozí absolutní mediální, finanční, ekonomická i vojenská nadvláda nevolených a skrytých držitelů globální moci nad zvolenými představiteli většiny národů a států světa.* Profesor G. L. Siedentop z Oxfordu, autor přehledu „Demokracie v Evropě“, uvádí, že Evropa zažívá vážný nedostatek i krizi demokracie, poněvadž narůstá odcizení vlád a politických elit od jejich národů, sílí nedůvěra v soudobou po-

litiku, slábne i vůle k nápravě. Přední politolog A. Dahl, který zmapoval stav demokracie v soudobém světě, dokonce navrhuje, aby se to, co se dnes vydává za demokracii, nazývalo jen polyarchií (vládou mnohých). Demokracie je zkrátka v defenzívě. Podobně jako po porážce francouzské revoluce nastoupil absolutismus „Svaté aliance“, sílí dnes po porážce ruské revoluce, ofenzíva globální oligarchie. Boj o moc a světovládu se znovu vyhrocuje. Pod praporem neokonzervativismu a neoliberalismu hrozí i neoabsolutismus.

Prosazování opravdové demokracie proti zvůli nejrůznějších vrchností, diktátorů i tyranů nebylo nikdy snadné. *Nejtěžší zkouška čeká však demokracii zřejmě v tomto století.* Nikdy v minulosti nebyla svrchovaná moc tak gigantická, integrovaná i maskovaná. K neúčinnějším prostředkům soudobé megamoci náleží přesně řízené peníze světového kapitálu, přesně řízená slova agentur světové mediokracie i přesně řízené střely. Od 80. let minulého století, kdy byla v USA oficiálně povolena lichva, se peníze staly nejprodávanějším, nejvíce užívaným i zneužívaným zbožím. Na jeden dolar reálných investic připadá dnes například 29 dolarů transakcí spekulativních i korupčních. Soudobá mediokracie je též mnohem sofistikovanejší i účinnější než bývalé primitivní černobílé propagandy. Na potřebný čas dokáže zmanipulovat dostatek lidí téměř kdykoliv a kdekoliv. Cenzura tichem zamlčí podstatu a dezinformace se dávají po kapkách nebo ve velkém tak dlouho, až zaberou. Realitu skutečnou tak mnohým účelově zkresluje i zaclání realita virtuální. I náklady na soudobou militarizaci překonávají historické rekordy. Nová doktrína „dlouhé války“ uplatňuje „právo silnějšího“ globálně i bez souhlasu OSN.

Nikdy v minulosti nebyla demokratická kontrola celosvětové absolutizace moci tak strategicky i existenčně důležitá i obtížná. Není divu, že soudobí demokraté jsou tak nebývale dezorientovaní, bezradní i roztrženi. Konečný výsledek osudového střetu je nejistý. Lidstvo má opravdu poslední šanci zmoudřet. Prvá teze proto varuje: ***Největším rizikem 21. století je nebývalá koncentrace i hrozná monopolizace nedostatečně kontrolované globální megamoci.*** V zemích s demokratickou tradicí proti tomu sílí obrana, jejím výsledkem je například nedávné vítězství demokratů v USA i odmítnutí návrhu nové ústavy EU připouštějící přílišnou centralizaci. Horší je to v zemích, kde byla demokracie narušena nebo začala nedávno. I my jsme zřejmě vstoupili do vichru neolibérální globalizace bez dostatečného zaktování ve spolehlivých masarykovských hodnotách. Závislost na extrémně deformované předlistopadové politice je u nás stále značná. Přemnozí naši polistopadoví „koryfejové“ se jen předhánějí v bezhlavém převracení kabátů a všeho – i toho, co stálo rovně. Z okázalých antikapitalistů vyrostli nehorlivější asociálové atd. Důslednější obnova naší historické kontinuity dobrého nás čeká.

Druhá teze logicky navazuje.

2. Největší nadějí 21. století je moudrá a výkonná demokracie.

Jedinou možnou obranou před zneužíváním moci, ať již se maskuje jakýmikoli hesly, je důsledné prohlubování a rozšiřování naší i světové demokracie, prosazování kolektivní bezpečnosti, multipolaritní kooperace, rigorózní dělba moci, její účinná demokratická a odborná kontrola a především – jako hlavní kritérium – její funkční orientace k obecnému blahu. Patří sem likvidace supermonopolů, progresivní zdanění lichvářských zisků, spekulativního kapitálu i unikajících obrovských nadnárodních globálních korporací – pro potřeby OSN. Jde i o podporu oprávněných národohospodářských zájmů, o obranu rovných šancí pro drobné a střední podnikání, o ru-

šení privilegií, potírání nežádoucí uniformity, korupce a mafií organizovaného mezinárodního zločinu.

Prohlubování a rozšiřování demokracie od obcí až po OSN se tak stává strategií sebezáchovnou. Má-li demokracie plnit své historické poslání „vlády lidu, lidem, pro lid“, má-li udržet opravdovou rovnost šancí, spravedlivou rovnoprávnost všech v nových náročnějších i extrémně rozporuplných podmínkách, nutno ji účelněji rozvíjet a funkčně zdokonalovat. Stálá demokratizace „demokracie“ se stává kategorií imperativem.

Jestliže smysl pádu totalitního režimu spočívá v obnově demokratismu, pak *nedostatečné prohlubování a rozšiřování demokracie náleží k hlavním deficitům našeho polistopadového vývoje.* Ke skutečné demokracii jak ji známe z odkazu našich světově nejuznávanějších demokratů 20. století – T. G. Masaryka a E. Beneše [2, 3] máme u nás, ale i ve světě, daleko. Sílí i krize demokracie samotné. Dosaďovací prevence kumulace státní moci její funkční dělbou na moc zákonodárnou (legislativní), výkonnou (vládní) a soudní, zavedená již osvícenstvím francouzské revoluce v boji proti absolutní moci monarchií, na dnešní nadstátní globální korporace, monopoly a aliance nestačí. Nutno ji účelně a účinně, celosvětově rozšiřovat. Existující zárodky mezinárodního práva, rozhodování, kontrolování a jednání na úrovni OSN jsou na účinnou demokratickou kontrolu soudobé globální megamoci slabé, nedokáží například zavést ani tzv. Tobbiho daň z převážně spekulativních finančních transakcí k zmírnění vzrůstající sociální nespravedlnosti. Gradace soudobých, často extrémně riskantních i kontraproduktivních dobovačných válek získávajících hlavně nástupní prostor ke konečnému mocenskému ovládnutí zbývajících Euroasie, k nastolení světovlády neoabsolutismu, probíhá dosud bohužel téměř neomezeně. *Účinná demokratická kontrola soudobé globální megamoci prostě neexistuje.*

Je nejvyšší čas k nápravě. *Rozpor mezi omezenou i příliš lokální politikou a neomezeným světovým „hospodařením“ i válčením je již neúnosný.*

Už Masaryk proto ve Světové revoluci prozíravě nabádal k funkční světové demokracii, která má svévolnou nadvládu nejmocnějších potlačovat v zájmu kolektivní bezpečnosti pro všechny.

Má-li demokracie v 21. století obstát, musí být především *reálná* (nikoliv pouze formální), *funkční* (ne pouze verbální, rétorická) a *moudrá*, zaměřená na smysl a podstatu řešených problémů. *Přednosti rozhodování většinového a odborného nutno spojit.* Mocenské a prospěchářské pojetí politiky jakož i samoučelné politikaření je nutno opustit.

21. století vyžaduje demokracii komplexnější, kterou prosazoval již Edvard Beneš ve své „Demokracii dnes a zítra“; demokracii s dimenzí politickou, hospodářskou, sociální, humanitní, vědeckou, etickou, kulturní, osvětovou i ekologickou, demokracii rozvíjející lidské umění dobře se učit, dobře spravovat svoje záležitosti, tvořivost, svobodu i odpovědnost za nezbytný řád; demokracii podporující emancipaci osobnostní, národní, státní, mezinárodní i všelidskou, lokální i globální; umožňující dobře vidět a spolehlivě řešit podstatné problémy lidského světa.

S globalizací vzrůstá potřeba její demokratické kontroly a celkové role demokracie mezinárodní (např. v EU) i světové (OSN). Do popředí vystupuje význam garancí nezbytné lidské svébytnosti (osobní, národní, státní), identity (svéprávnosti, autonomie, svrchovanosti, suverenity) a vzájemnosti (v dimenzi lokální, oblastní, celostátní, mezinárodní i globální). Uniformní i totalitní tendence rozpouštět národy jako kostky cukru nebo nadřazovat jedny druhým jsou nepřijatelné. Společnou perspek-

tivou je „šance pro všechny, odpovědnost vůči všem a společenství se všemi“ [4], demokratická unie, OSN a pluralitní světová demokracie.

Primární systémotvorná role i odpovědnost veřejné správy^[1] v procesu prohlubování a rozšiřování demokracie je evidentní a nezastupitelná. Prioritní zřetel k obecnému blahu např. vyžaduje kritičtější vztah ke všem, kteří svobody a demokracie zneužívají, kteří prosazují více zájmy svoje i cizí než naše.

V zemi, kde masové šíření nacismu více než stotisícovým vydáním zločinné „bible“ Adolfa Hitlera neodsoudil ani Nejvyšší soud ČR, kde největší Podivenův hanopis našich dějin zpochybňující T. G. Masaryka vyšel i v nakladatelství AV ČR, kde se trpí nehorázné osočování našeho posledního velkého demokratického státníka, prezidenta Edvarda Beneše v médiích, kde naprostá většina senátorů (včetně tehdejšího předsedy) odmítla i takovou pravdu, že se zasloužil o náš stát a kde se jeho kniha o demokracii znovu ocitá na některých vysokých školách na indexu v seznamu zakázané literatury, se těžko vychovává k demokracii. Kéž tyto a podobné alarmující jevy prohlubování a rozšiřování naší demokracie vyburcují.

Naši přímou demokracii lze např. posílit přímou volbou starostů, obecným referendem, obnovou osvětové role demokracie, zákazem většinového vlastnictví našich hlavních medií cizinci, prohlubováním vazeb mezi voliči a jejich zastupiteli, participací občanů na správě jejich záležitostí. Volby by měly být čestnou občanskou povinností jako tomu bylo za Masaryka a jako je tomu dosud v Belgii a Itálii. Díky tomu že v Itálii volí všichni občané, se jim např. podařilo porazit i mediálního magnáta. Stará zkušenost Abrahama Lincolna tak byla znovu povzbudivě potvrzena: „*Všechny lidi lze klamat dlouhý čas, některé lidi lze klamat po všechen čas, nelze však klamat všechny lidi po všechen čas*“.

To, že u nás platí volby bez splnění základního předpokladu svobodného rozhodování (dostatku relevantních informací pro každého), dokonce i bez účasti naprosté většiny oprávněných voličů, dokazuje nebezpečný nárůst neodpovědné pseudo-demokracie. Jaké morální právo rozhodovat o obecných záležitostech mají např. senátoři ČR zvolení koncem října 2006 nejvýše 10–14 % oprávněných voličů? To dokazuje nemalé demokratické deficity našich decizních orgánů. Nebezpečných ledovců kolem nás není málo, stabilitu našeho státu narušuje i dělení společnosti prohlubováním sociálních příkopů, přesto našim „neodpovědným odpovědným“ trvalo pouhé ustavení ústavní vlády téměř dvě třetiny roku! Obecné blaho u nás příliš často ustupuje zájmům partikulárním. Policistů máme po roce 1989 dvojnásobek (více než 46 tisíc), kriminality však neubýlo, ale přibýlo trojnásobně. I senát by mohl být funkčnější. Neměl by kopírovat poslaneckou sněmovnu, mohl by být hlavním garantem optimalizace odborných podkladů pro demokratické rozhodování, mohl by se stát nejvýznamnějším gestorem náležité odbornosti správy našich záležitostí, mohl by též střežit vyvážené dodržování zřetelů regionálních. Deficity demokracie na úrovni EU jsou rovněž zážející. Evropský parlament zase senát postrádá. Měl by mít podobnou funkci jako v USA. Senátoři jednotlivých států by měli mít právo veta v otázkách ohrožujících státní i národní svébytnost a existenci.

3. Hlavním zdrojem a základním předpokladem reálné demokracie je integrovaná občanská a národní společnost

Parlamentní demokracie je společenství lidí, kteří spolu žijí a mluví. Sám „parlament“ je odvozen od italského slova „parlare“ – mluvit. Demokracie nejlépe funguje tam,

kde mají lidé společné hodnoty, kde existuje kooperace a soudržnost, kde se lidé znají, kde si rozumějí, kde jsou schopní se domluvit, kde dokáží dát hlavy dohromady a společné problémy řeší společně. *Líhní demokracie před třemi tisíci lety i její ideální potenciální základnou je obec a národ.* Soudobé protinárodní tendence nejsou jen nehumánní a zločinné, jsou i záměrným útokem proti demokracii, jsou antidemokratické. Směřují k drobení přirozeného lidského světa na snadněji ovladatelné „střepy“ a provincie. Tam kde jsou lidé roztříštěni, separováni, kde jsou přílišné sociální distance, izolované kasty a privilegované klany, kde se lidé dělí na vládnoucí a ovládané, na vrchnost a poddané, demokracie zaniká. *Nic není pro demokracii i lidi tak zničující jako dezintegrace, boj všech proti všem, jako bezhlavé řešení problémů z pozice síly.* Tuto hrozbu představují *režimy pseudodemokratické* (reálný obsah demokracie se vytrácí, občan je degradován na občasného manipulovaného voliče), *nedemokratické* (chaotické, nepořádné, asociální, protinárodní, autoritativní, militantní, disfunkční, s výsadami vládnoucích elit, oligarchické) *i neototalitní*, směřující k absolutizaci moci.

Rozšiřování a prohlubování demokracie musí proto vycházet z jejích přirozených základů a postupovat od obzorů bližších ke vzdálenějším. Kdo nemá hluboký a číno-rodý vztah k obci, v níž žije, ba ani k vlastnímu národu, nemůže být dobrým Evropanem, natož světoobčanem. Demokracie mezinárodní a světová splní svoje všelidské poslání, prosadí i nezbytné „meze moci“, jen když bude mít pevné základy v demokratickém spojení národů a států celého světa. *Sdružovat je nutno zejména síly slabší, nezapomínejme, že celá Česká republika má po dalším rozšíření EU jen 1–2 % její populace!* *Masarykův projekt „Demokratické unie střední Evropy“*, sdružující země mezi Německem a Ruskem od Skandinávie až po moře Černé a Středomoří, čítající 240 milionů obyvatel, by měl být naším hlavním kooperačním i opěrným záchranným pásmem v 21. století. Kéž se jeho základy podaří vybudovat do roku 2018, k jeho stému výročí! Jde o přirozený subsystém mezi Evropou západní a východní, který nemá Evropu dělit, ale spojovat! Čím semknutější a koordinovanější bude mezinárodní i globální spolupráce opravdových demokratů všech zemí světa, tím příznivější, stabilnější i výkonnější klima bude pro demokracie vnitrostátní, tím reálnější šance budou mít naléhavé i existenční priority všelidské. Nezapomínejme, že *„jsme jen úsekem světové demokracie, s ní vítězíme i padáme“* (Pavel Drtina).

4. Čtvrtý princip zdůrazňuje vzrůstající význam spolehlivých odborných podkladů pro demokratické rozhodování a tvůrčí řešení podstatných problémů.

V složitém rozporuplném globalizovaném 21. století jsou odborná systémová řešení souvztažných problémů lidského světa prioritou priorit. Nejde přirozeně o rozmnožování exploze informací a drahých „expertíz“, jde o jednoduché funkční modely řízení podstatných společných problémů, odvozené z potřeb praxe. Jde o vyšší výkonnost soudobé demokracie, o odstraňování vzrůstajících rozporů mezi sliby a dosahovanými výsledky, mezi slovy a činy, mezi záměry a skutky. Neustálá důsledná kontrola vstupů a výstupů všech správních činností je nezbytná. Demokracie 21. století již nemůže spoléhat jen na tzv. většinové rozhodování, většina nemusí mít pravdu – zejména v societě nevyspělé nebo zmanipulované. *Demokracie 21. století musí být moudřejší, výkonnější i odpovědnější.* S tím přirozeně souvisí nezbytná gradace profesionality i definitiva pro všechny nejzkušenější odpovědné strážce odbornosti.

5. Demokracie pouhých procedur již nestačí. Nejisté 21. století vyžaduje demokracii prosazující žádoucí hodnoty, demokracii hodnototvornou, která kultivuje celý lidský svět.

V době vzrůstajících sociálních i ekologických rizik vykazuje bohužel toto *účelné pojetí demokracie* největší manko. Pozitivní, smysluplné, eufunkční hodnotové orientace demokracie jsou v 21. století strategicky i existenčně významné, doslova sebezáchovné, přesto se zhusta ignorují i popírají. Ignoruje se i nejdůležitější axiom: *opravdová demokracie nemůže fungovat bez opravdových demokratů*. Osvětová role naší polistopadové demokracie, natož soustavnější výchova k demokracii u nás téměř neexistuje. Masarykovské „revoluce hlav a srdcí“ jsme se nedočkali, zato mediální odcizování i „exploze pudů a bludů“ bují sebezáhubně.

Příčina je prostá i varovná. Reglementace autoritativního stylu řízení byla u nás nekriticky vystřídána krajnostmi stylu příliš liberálního. Krajní levice vystřídala krajní pravice, vládu jedné strany nahradila nadvládou peněz, plánománii vystřídala trhomanie atd. Demokratický styl řízení, který Masaryk trefně definoval slovy „*Tolik svobody, kolik je možno a tolik řádu, kolik je nutno*“ zůstal opomenut. Vinou tohoto strategického omylu i následného elementárního nepořádku jsme přišli o Masarykovo Československo i o rozhodující národohospodářské hodnoty vytvořené v posledních dvou stoletích. Narušena byla i obnova strategických duchovních hodnot, o kterých přední evropský myslitel K. R. Popper roku 1994 prohlásil: „*Masarykovo Československo bylo – podle mne nade vší pochybnost – nejotevřenější ze všech společností, které kdy v Evropě spatřily světlo světa*“.

Místo obnovy osvědčené reálné masarykovské humanitní demokracie se u nás zkrátka přejala přílišná libovůle demokracie neoliberální. Rozdíly jsou značné, i nebezpečné. Neoliberální pojetí demokracie postrádá nezbytný řád, je formálnější, procedurálnější, rámcovější, méně obsažné, příliš otevřené a nedostatečně programové, skoro bezhodnotové, bezcílné. Téměř bezbřehá svoboda – údajná přednost – je ve skutečnosti zdrojem nejvážnějších rizik. Poskytuje často paradoxně více prostoru trendům pseudodemokratickým a nedemokratickým než demokratickým. Přílišná volnost připouští například projevy revanšismu, propagaci nacismu, ostouzení našich nejvýznamnějších demokratických prezidentů, masové mediální manipulace, šíření pavědy, pakultury, falšování naší historie, antiosvětové odcizování i podvody a násilí. Neoliberální deregulace oslabuje nezbytný demokratický řád natolik, že usnadňuje prosazování zájmů nejmocnějších i kriminalitu. V souladu s převládajícím „monetarismem“ novodobé vrchnosti, sílí i u nás trend směřující k méně demokratické, více hierarchické tzv. „pětinové společnosti“. Zhruba pětina lidí v ní víceméně prosperuje, nejužší privilegovaná peněžní aristokracie z nich bohatne i extrémně a zbývající čtyři pětiny lidstva víceméně strádají. V centru Paříže právě instalovali symbolické sousoší vyjadřující otřesnou realitu dnešního světa pomateného kultem mamonu a moci: každé čtyři vteřiny umírá na této Zemi člověk hladem!

Nejzávažnější komplexní problémy řešíme často tak jednostranně a nedostatečně, že už nejsme soběstační ani v bramborách, stáváme se ale „zlatým dolem“ pro jiné. Nebezpečných sociálních i ekologických rozporů více přibývá než ubývá i celosvětově. Na jejich moudrém řešení závisí nejen osudy demokracie, ale i lidstva. Doufejme, že k nápravě dojde dříve, než bude pozdě. Záleží i na nás!

Demokracii již nelze omezovat na udržování statu quo, natož na liberalizaci. Demokracie 21. století musí přispívat k vyšší kvalitě lidského života, k jeho trvalé udržitelnosti harmonickým rozvíjením každé osobnosti, celé společnosti i přírody, stálou kultivací vnějšího i vnitřního světa člověka. Obnova a tvůrčí rozvíjení smysluplného

masarykovského kritického realismu a humanitního demokratismu je orientací nej-spolehlivější!

Demokratická správa a samospráva, má prostě fungovat jako stálá optimalizace lidských systémů. V centru její pozornosti musí být už zdůrazněné blaho obecné. Začít musíme každý u sebe. Dokáže-li každý z nás vykřesat aspoň pár opravdových demokratů schopných vidět a řešit naše podstatné problémy 21. století, podaří-li se nám dokonce navozovat žádoucí odpovědné samosprávné procesy, které se dobře řídí samy, získáme nejspolehlivější důkaz, že jdeme správným směrem.

Literatura:

1. Kučerová, S., Blížkovský, B. red. *Česká a slovenská otázka v EU*. Konvoj Brno 2004. 445 s.
2. T. G. Masaryk. *Světová revoluce*. 1925
3. E. Beneš. *Demokracie dnes a zítra*. Společnost Edvarda Beneše, Praha 1999.
4. Ze závěrů světové odborné konference o vládnutí v 21. století v Berlíně. *Hospodářské noviny*, 5. 6. 2000

2. Česká a slovenská otázka v 21. století

Po společném vstupu ČR a SR do EU jsou naše národy jen 1–2 % menšinou super-integrovaného i vysoce konkurenčního společenství. Akutní potřeba tvůrčího rozvíjení i osvětového šíření československého a středoevropského programu pro začínající století v EU tím nejen že nemizí, ale enormně vzrůstá. Zasloučení vědí, že kdykoliv jsme v minulosti vítězili, bylo to spíše silou ducha, než silou zbraní či peněz. Je nejvyšší čas znovu si tuto moudrost Františka Palackého obecněji osvojit

Zkušenější čtenáři „České a slovenské otázky v EU“ z října roku 2004 oceňují její masarykovskou kritičnost a koncepčnost. Je vlastně jedinou obšírnější polistopadovou kolektivní publikací, která soustavněji vykládá, obhajuje i tvořivě rozvíjí odkaz T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneše pro 21. století. Celé století titul s uvedenou tematikou nevyšel. Náročný a jedinečný byl způsob jeho přípravy. ^[2]

Uvědomovali jsme si, že masarykovská řešení charakterizuje pozoruhodná komplexnost. Vynikají náročnými ušlechtilými cíli, mimořádnou hloubkou a šíří záběru i příkladným úsilím o nápravu. Masaryk zajímá podstata, chce přijít „věcem na kloub“, kriticky analyzuje to, co je i to, co býti má. Masaryk proto řešil nejnaléhavější sociální, politické a duchovní problémy člověka, národa, Evropy i světa na prahu 20. století tvůrčím využíváním všech dostupných poznatků. Funkčně propojuje potřebné vědní obory, etiku, filozofii, uměleckou literaturu i další nemalou životní společenskou zkušenost. Díky tomu snadněji i spolehlivěji poznává dlouhodobější trendy a priority, hledá a nachází tak mnohá konkrétní a obecná východiska i z mimořádných světových krizových situací. Dokázal pro nás využít historických šancí, o kterých neměli mnozí zprvu ani tušení. Tato souvztažnost, kterou mu někteří omezenější specialisté nepochopitelně vytýkají, je jeho největší předností. Masaryk vlastně předjímá soudobá, celistvá, otevřená, systémová řešení složitých lokálních i globálních problémů. Jeho kritici mívají někdy pravdu v jednotlivostech, Masaryk ji však má v celku. Zůstává příkladným kritikem nepravostí, hledačem a objevitelem strategického smyslu našeho dění i majákem žádoucích, perspektivních hodnotových orientací kritického realismu a humanitního demokratismu pro nás i pro celý svět.

Obecná teorie systémů poskytla dobrou přípravu a spolehlivý základ pro nejširší polistopadový pokus o celistvé, otevřené, kritické i koncepční a programové – zkrátka systémové – **pojetí naší společné pozice a role v soudobém světě.**

Od druhého dělení Československa v roce 1992 jsme si byli vědomi, že naše deficity v této strategické oblasti i třesuté proměny světa, v němž žijeme, jsou tak značné i těžko zvládnutelné, že nemůže jít o úkol pro jednotlivce, ani o záležitost jednorázovou či krátkodobou. Problematika byla proto soustavně zkoumána a ověřována z více hledisek déle než deset roků na pěti dvoudenních mezinárodních interdisciplinárních konferencích konaných v ČR i SR v letech 1993–2002. Zúčastnilo se jich více než tři sta našich i zahraničních odborníků. Většinu z nich uvádí autorský rejstřík. Více než stovku reprezentují zkušení profesori vysokých škol, vedoucí vědecko-výzkumní pracovníci Akademií i přední mezinárodní experti. Téma každé konference prosvěcovalo a korigovalo zkoumané problémové pole z jiného zorného úhlu, zevnitř i zvenčí, historicky i futurologicky. Důraz jsme kladli na souvislosti a smysl dění. Časová dimenze sahala od Velké Moravy až po prognózy, prostorový záběr byl globální s koncentrací na střední Evropu. Hlavní výsledky každé konference vyšly v samostatné knize. Celkový rozsah sedmi publikací vydaných v letech 1994–2004 přesahuje tři tisíce stran. Postupné edice přispěly ke zpřesňování závěrů.

„Česká a slovenská otázka v EU“ z října roku 2004 je vlastně novou sedmou knihou. Její celkové závěry shrnují všechny hlavní výsledky dosažené v uplynulé prodloužené dekádě (1992–2004). Kritický výběr směrodatných poznatků průběžně posuzoval sbor erudovaných gestorů, odborných garantů. V oblasti politologie například prof. Dr. A. Ort, DrSc., G. Mesežnikov, předseda exilové Rady svobodného Československa prof. Dr. Povolný, přispěli i prezidenti A. Kwaśniewski, V. Klaus, expremiér M. Zeman, expředseda VPN doc. Dr. F. Gaál, J. E. velvyslanci L. Ballek, R. Chmel, Č. Císař, prof. Dr. E. Goldstücker a ostatní ze všech visehradských zemí. Za filozofy prof. Dr. K. Kosík, DrSc, prof. Dr. L. Tošenovský. Za historiky profesori R. Kvaček, V. Olivová, J. Valenta, D. Kováč, J. Opat, R. Luža, J. Jablonický. dr. M. Neudorfová. Za sociology P. Machonin. Za ekonomy prof. Dr. L. Karlík, emeritní člen generálního sekretariátu OSN. Za právo prof. JUDr. V. Pavlíček, prof. Dr. F. Šamalík, DrSc. a JUDr. K. Zavacká ze SAV. Vědu a kulturu reprezentovali též dr. Z. Mahler, E. Bujnová, spřízněná s rodem M. R. Štefánika, prof. Dr. M. Jelínek, prof. Dr. J. Mezník, prof. Dr. J. M. Lochman ze Švýcarska, prof. Dr. B. Čelovský, RNDr. J. Minář, DrSc., Ing. R. Rachsman a prof. Dr. R. Zahradník, DrSc., exprezident a čestný předseda AV ČR.

Všechny autorské a redakční práce byly vykonány v duchu akademické svobody a odpovědnosti, bez honorářů, dobrovolně, z přesvědčení, ze zájmu o věc. Svěpomocná byla i kolportáž. Tisk knih usnadnila 10–20 % podpora uvedených československých exulantů. O celkovou koordinaci pečovalo mezinárodní odborné předsednictvo. Těžiště práce spočívalo na redakci. Přes nemalá omezení nemá zřejmě tak důkladná příprava prvního pokusu o česko-slovenský program pro 21. století v našem polistopadovém dění období. Dílo je k dispozici. Nejpotřebnější jsou nyní pozorní čtenáři, šířitelé a tvůrci pokračovatelé.

Bohatý konkrétní obsah knihy přesahuje rámec sdělení. Odkazují na text. Uvedu jen pár glos ilustrujících uplynulé století, bilance naší současnosti a výhledy do budoucna.

Nepřekonanou inspirací nám přirozeně byla „Česká otázka“ T. G. Masaryka, vydaná roku 1895. Zdůraznila prvořadý význam naší všestranné emancipace. Shrнула vlastně náš novodobý národní, realistický, politický program pro 20. století.

Jeho jedinečná meziválečná realizace v demokratickém Československu předčila všechna očekávání. Kýžených padesáti let klidu a kontinuity dobrého k dosažení spolehlivějších základů naší novodobé existence v mimořádně výhodném i riskantním středu Evropy jsme se ale ve 20. století nedočkali. Naopak! Pouhý rok po smrti T. G. Masaryka začaly dvě třetiny století extrémní historické diskontinuity zločinnou nacistickou okupací a dekapitací našeho národa, kterou měla dovršit jeho úplná genocida. Navíc jsme absolvovali ještě další totalitní duchamornou okupaci. Otřesné zlomy lemují roky 1939, 1948, 1968, 1992. Na slova Jana Masaryka „Pravda vítězí, ale dá to fušku“ mnozí již zapomněli.

I po 2. světové válce se samozřejmě vykonalo hodně dobrého, **mnohé ale svědčí o tom, že jsme se z utrpených pohrom dosud plně nevzpamatovali**. Startovní polistopadová pozice Československa byla sice ze všech srovnatelných zemí objektivně nejlepší, ale subjektivně nejhorší. V tempu dohánění vyspělých zemí EU nás všechny srovnatelné země stále předbíhají. Rozhodující část polistopadových představitelů navazuje dosud – až na čestné výjimky – více na vše jiné, než na osvědčený odkaz T. G. Masaryka. Místo reforem odpovídajících našim naléhavým perspektivním potřebám a tradicím humanitního demokratismu i kritickému realismu dochází dokonce k odmítání osvícenství i našeho národního obrození, k restauraci nekritického obdivu cizích velkých vrchnostenských říší dovolujících nespravedlivou nadvládu vyvolených a nejmocnějších. Deficitů systémových řešení našich rozvojových i existenčních problémů proto spíše přibývá, než ubývá. Energicky se o nápravu ani neusiluje.

Provedené diagnózy předně potvrdily to, co se zhusta nepřiznává, zakrývá i dobře utajuje: mnohostranná krize naší společnosti trvá. Je dokonce vážnější než ta, kterou pomáhal překonávat T. G. Masaryk; nejde totiž jen o krizi naši, jde o **specifické zauzlení úpadkových trendů globálních**. Prakticky všechny principy systémového pojetí lidského světa se v našem polistopadovém vývoji většinou porušují a ignorují. **Náš program pro 21. století, naše strategické priority i existenční národní potřeby, a reálné koncepty obecného blaha nejsou za téměř 20 let náležitě ani definované, natož uskutečňované.** Naši polistopadovou společnost charakterizuje velká polarizace i roztržičnost, malá soudržnost, nízký konsensus, krajní kyvadlový efekt, nízká odbornost decizní sféry, nedostatečná odpovědnost za naši budoucnost. Narostl egoismus, skomírá solidarita.

Čím hlubší a všestrannější byly naše kritické rozbory, tím více prokazovaly jak povrchní, účelové, jepičí, odcizené i falešné výklady v našem současném veřejném prostoru převládají. Více dezorientují, než orientují především méně zkušenější mládež. **Duchovní bídy zřejmě více přibývá, než ubývá.** Nemalý konformismus již proniká i do akademické obce. Nejpostiženější jsou – jako vždy – vědy o společnosti a člověku. Největší hanopis našeho národa, „Podivenův“ pamflet „Češi v dějinách nové doby“ vydalo například nedávno znovu dokonce nakladatelství Academia. Absence osvětové role naší polistopadové demokracie začíná být hrozivá. Gradace duchamorné psychologické války pokračuje v našem prostředí s takovou intenzitou, že má jen málo obdób. I tak evidentní historický fakt, že se prezident Edvard Beneš zasloužil o náš stát, dokázalo například 25. 3. 2004 podpořit jen 6 ze 65 přítomných senátorů! Těžko nalézt průkaznější doklad přežívající i masivně mediálně pěstované a farižejsky zdůvodňované duchovní bídy u nás, v situaci stupňující se ofenzívy revanšistů proti stabilitě i demokracii středu Evropy. Rovněž **odcizování naší dospívající generace nemá v současné Evropě obdobu.** Výsledky nedávno široce založeného mezinárodního výzkumu historického vědomí adolescentů 29 evropských zemí, koordinovaného z Hamburгу a Bergenu, potvrdily všeobecné přirozené propojování

národní svébytnosti s mezinárodní vzájemností. Jedinou výjimkou s „výraznou absencí národního cítění“ (viz Klíma 2001 s. 158) v celé Evropě jsou dospívající Češi. Ustavičné vymýcování vlastenectví z našich hlav i sebezáhubné odnárodňování téměř úplně odcizenými médii je zřejmě extrémní..

Postmoderní matení pojmů začíná být tak pronikavé, že mnozí pseudovzdělanci již kvalitativní rozdíl mezi klasickým liberalismem, který vyrůstal v opozici proti absolutním monarchiím a soudobým neoliberalismem, který vlastně bezbřehou deregulací spravedlivého řádu pomáhá neoabsolutismus znovu leckdy nastolovat, nevidí.

O naší krizi svědčí i tvrdý fakt, že se **Česká republika** přes jistá zlepšení **stále propadá mezi poslední země, které nejvíce vymírají** (průměrná plodnost na ženu činí jen 1,3 až 1,4 potomků).

Mnohé polistopadové změny byly tak neuvážené, jednostranné, extenzivní i kontraproduktivní, že naši krizi více prohlubovaly, než řešily. Nejotřesnějším dokladem je **autodestrukce vlastního státu**, společného Československa po tři čtvrtiny století jeho existence v situaci, kdy jsme tuto nejspolehlivější synergickou základnu naší novodobé existence nejvíce potřebovali. Mezinárodní postavení obou nástupních států tím bylo tak degradováno, že i druhořadá rakouská banka dokázala například získat mnohonásobně silnější Českou a Slovenskou spořitelnu. Rozčarování z výkonu zvolených zastupitelů je již v ČR tak značné, že většina **občanů k volbám ani nechodí**.

Hospodářské terapie byly tak šokové, že Česká republika dosáhla krizové úrovně roku 1990 až po deseti letech. K hospodářské výkonnosti vyspělých zemí se dosud nepřibližujeme, ale vzdalujeme se od ní. Naše polistopadová otevřenost – největší ze všech přístupových zemí, větší než německá – byla uplatňována tak disfunkčně, že jsme ztratili vlastnictví téměř všech rozhodujících klíčových hodnot vytvořených v naší zemi za poslední dvě století (viz index míry globalizace agentury A. T. Kerney, 2004). Potěšitelný příliv zahraničních investic se nezhodnocuje patřičnými reinvesticemi (například využíváním našich kapacit), stáváme se proto zemí vydělávající pro jiné.

Ani opravdová vnitřní kvalitativní demokratická reforma našeho školství, odpovídající potřebám vzdělanosti společnosti 21. století, dosud řádně nezačala, třebaže expertní podklady k ní byly předány již počátkem roku 1990. Za téměř dvacet let nemáme náležitě vymezené ani maturitní požadavky. Po listopadu jsme propadli na poslední místo v EU zemí i OECD v počtu (nejdůležitějších) maturantů s úplným středním všeobecným vzděláním.

V centru pozornosti početného týmu byly přirozeně naše perspektivy, východiska z naší krize, problémy s hledáním našeho udržitelného rozvoje. Soudobá globalizace a EU nepřinášejí samozřejmě jen možné hrozby, jsou i velkou příležitostí pro systémová řešení našich i všelidských problémů. Tyto **šance přejí ovšem jen dobře připraveným**. I v tomto směru máme co dohánět. Vnější kritéria ukládaná z Bruselu jakž takž plníme, ale rozvíjení našich vlastních strategií je nedostatečné. Naše nepřipravenost oslabuje i čerpání prostředků z evropských fondů.

K hlavním přednostem programovosti „České a slovenské otázky“ náleží její zdůvodněné výhledy, mapování našich šancí i rizik, především **rozpracování autentické společné střeoevropské strategie**. Svěbytný přirozený subsystém střední Evropy by měl funkčně propojovat Evropu západní a východní. Pro všechny země střední Evropy mezi Německem a Ruskem od Skandinávie až po Jadran a Černé moře, i pro celou Evropu se tak nabízí spolehlivý geopolitický program odpovídající potřebám všech. **V podstatě jde o tvůrčí rozvíjení Masarykova projektu Demokratické unie československé, stře- i celoevropské.** Střed Evropy nemůže totiž

dobře fungovat s politikou jednostrannou, provinciální, partikulární, separační, natož konfrontační a hegemonistickou. Střední i celé Evropě a světové demokracii nejvíce vyhovuje politika komplexních kooperací. Střed Evropy nemá Evropu dělit, ale spojovat. Jakékoliv disfunkční dělení Evropy škodí všem, nejvíce na ně ale vždy doplácí právě střední Evropa, poněvadž jí to degraduje na okrajovou periferii. Je na čase obnovit a dovršit systémotvorné subsystémy demokratické Evropy dříve, než bude pozdě. Je to v zájmu středo- a celoevropském i našem. Podaří se v 21. století dokončit to, co se nepodařilo ve století dvacátém? Záleží i na nás.

Uzavíráme aktualizovaným shrnutím naší problematiky z nové publikace „Zdokonalování veřejné správy a samosprávy ČR“ pro státní správu, kraje a obce ČR^[3]

Pozice a role České republiky v Evropské unii

„Masarykovo Československo bylo – podle mne nade vše pochybnost – nejotevřenější ze všech společností, které kdy v Evropě spatřily světlo světa.“ *Karl R. Popper, 1994*

„Kéž je zas na zemi duch jemu rovný..., až bude konfederovaná Evropa vyhlížet svého nejvyššího představitele.“ *Thomas Mann o T. G. Masarykovi, 1937*

„Světovými nejsme, když běháme po světě, ale když jsme v sobě zpracovali, co nám svět dává.“ *T. G. Masaryk*

V prvé polovině roku 2009 bude Česká republika předsedat Evropské unii. To je nepochybně pádný důvod, chápat soudobé evropské dění hlouběji a prozíravěji; objevovat především naši reálnou pozici a roli v něm, poznávat naše slabiny, rizika, šance a priority odpovědněji, vědět, co si od EU slibujeme, co můžeme očekávat, oč máme usilovat i jak a s kterými partnery toho můžeme konkrétně docílovat. Máme co dohánět, za poslední dva roky (do srpna 2006) vyčerpala Česká republika z možných regionálních podpor EU jen jednu pětinu!

Naše mimořádně výhodné, ale i riskantní postavení ve středu Evropy přináší historické vzestupy i pády. Za 2. světové války připravoval nacismus i náš zánik. Tím více potřebujeme Evropu integrovanou demokraticky. Jedním z prvých a čelných představitelů evropské i světové demokratické kooperace byl T. G. Masaryk. Jeho prozíravé státnické a evropské úsilí o demokratickou unii československou, středo- a celoevropskou i světovou postupovalo realisticky v duchu J. A. Komenského „od bližšího ke vzdálenějšímu“. Projekt „Demokratické unie střední Evropy“ vyhlásil Masaryk dva dny před vznikem Československa 26. října 1918 ve Filadelfii, v památné Síni nezávislosti USA s vědomím presidenta W. Wilsona. Šlo o závěr mezinárodní konference zástupců národů střední Evropy, které Masaryk předsedal. Proto se k Československu připojila i Podkarpatská Rus.

V rozporuplném 20. století se v tomto směru mnohé podařilo i nezdařilo. Náš nejmoudřejší diplomat, Masarykův spolupracovník a pokračovatel, president E. Beneš se podílel na vedení Společnosti národů i na založení OSN. Spolukoncipoval universální strategii kolektivní bezpečnosti, jejíž světový sebezáchovný význam enormně vzrůstá. Zabezpečil existenci Československa na tři čtvrtiny století. Prozíravě, krok za krokem realizoval i projekt demokratické unie střední Evropy. Málo se ví, že „Malou dohodu“, ČSR, Jugoslávie a Rumunska v exilu za 2. světové války v Londýně obohatil oboustranně podepsanou „Československo-polskou konfederací“.

Studená válka však vše zmařila. Krátký záblesk polistopadových nadějí (Paříž 1990) zase ochromují pokračující eskalace (Jugoslávie 1999, Afganistan 2002, Irák 2003). Balkanizace středovýchodní Evropy dosáhla historického vrcholu. Tři státy rozpadlé tu dnes nahrazují již téměř tři desítky států i pseudostátů nových. Demokratickou integraci vystřídala extrémní dezintegrace, ohrožující všechny, EU i svět okolní. Směrodatný vliv staronové imperiální doktriny „rozděl a panuj“ zřejmě převládl (Z. Brzezinski ji příležitostně nazývá „strategií geopolitického pluralismu v postsovětském prostoru“).

Novou šanci přináší EU (s Rumunskem, Bulharskem a dalšími jihoslovanskými státy) **dovolující hlubší spolupráci zemí, které se pro ni rozhodnou.** Cesta k nadstandardní demokratické unii Česko-Slovenské i středoevropské je tak znovu otevřena. Bohatá plodná synergie centrální Evropy čeká jen na oživení. Nemá Evropu dělit, ale spojovat. Zahrnuje země mezi Německem a Ruskem od Skandinávie až po Řecko a Itálii. Existující vzorná spolupráce Severní rady (Dánska, Švédsko, Norska a Finska) je zářným příkladem. Dočkáme se tvůrčího navázání na Masarykův projekt Demokratické unie střední Evropy před jeho stým výročím roku 2018?

Smysl těchto kooperačních úvah je prostý, ale fundamentální. Naše šance v EU jsou sice mnohostranné, náš vyjednávací potenciál je však dosud velmi omezený. Nezapomínejme, že Česká republika představuje sotva 2 % populace EU. Dokážeme-li se dohodnout jen s nejbližšími, vznikne česko-slovensko-polský potenciál pětinasobný, přesahující 50 milionů obyvatel. Získáme-li například pro podporu postupné výstavby lodního kanálu Dunaj – Odra – Labe Evropu střední, bude společný potenciál již 24násobný. Půjde o nezanedbatelný i směrodatný hlas 240 milionů obyvatel centrálního evropského subsystému mezi Evropou západní (340 mil. obyv.) a Evropou východní (170 mil. obyv.).

Dodejme, že v soudobé EU se více méně skrytě i zjevně střetají dvě integrační koncepce.

Prvá usiluje o rovnoprávné spojení evropských národů a států. Navazuje na ideu demokratické unie T. G. Masaryka, ideu OSN i na ideu Spojených států evropských W. Churchilla. Nejvíce stoupců má zřejmě ve Francii a ve Velké Británii. Svědčí o tom i odmítnutí přílišné centralizace v návrhu nové euroústavy francouzským a holandským referendem.

Druhá koncepce, původně německá, zdůrazňuje Evropu regionů. Regiony jsou nepochybně jednou z přirozených, tradičních i perspektivních forem lidské integrace mezi úrovní komunální, celostátní (národní) i mezinárodní. Nelze je však zneužívat. Absolutizace regionů může vést k dezintegraci, separaci i k barbarským snahám rozpouštět národy a státy „jako kostky cukru“. Největší riziko této koncepce je v absolutizaci centrální megamoci. Údajná decentralizace spočívající v rozdrobení Evropy na snadno ovladatelné provincie tak ve skutečnosti posiluje nadměrnou, těžko kontrolovatelnou, nedemokratickou i všemocnou centralizaci.

Hlubší a širší demokratizace EU i vyváženost zřetelů národních a mezinárodních, státních a unijních, decentralizačních a centrálních vyžaduje proto stálou prioritní pozornost. K tomu účelu by se měl doplnit Parlament EU druhou komorou, senátem, v němž by zasedali z každého státu dva senátoři s právem veta v otázkách ohrožujících základy národní a státní svébytné existence.

- [1] Má-li mít pojem veřejná správa smysl, musí být přesněji definován. V jeho rámci existují dva funkčně propojené subsystémy státní správy a územní samosprávy. Gestorem nezbytného celostátního řádu je státní správa. Demokratická státní správa navíc pomáhá žádoucí samosprávu rozvíjet a zároveň se od ní učí.
- [2] Mezinárodní interdisciplinární prezidium uspořádalo v posledních dvanácti letech (1993–2005) pět dvoudenních konferencí z nichž vyšlo sedm publikací:
- Idea Československa a střední Evropa. Doplněk, Brno, 1994. 312 s. s přílohou „Tři čtvrti století Československa“, Konvoj, Brno 1994, 68 s.
 - Českoslovenství – součást evropanství. Konvoj, Brno 1996. 432 s.
 - Českoslovenství – středoevropanství – evropanství. Konvoj, Brno 1998. 536 s.
 - Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století. Konvoj, Brno 2000. 375 s.
 - Česká a slovenská otázka v soudobém světě. Konvoj, Brno 2002. 391 s.
 - Česká a slovenská otázka v soudobém světě. 2. upravené vydání, Konvoj, Brno, leden 2004. 443 s.
 - Česká a slovenská otázka v Evropské unii. Nové shrnující vydání je pokusem o kritickou bilanci, výhledy a hlavní východiska ze soudobé naší i světové krize. Konvoj, Brno, říjen 2004. 445 s.
- [3] Vyšla v březnu 2007 (Konvoj, Brno, 214 s., 200 Kč). Výtisky za nižší režijní cenu zájemcům zprostředkuje autor – tel. 548 528 295